

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Radu Băjenaru, *Identități culturale, structuri de putere și conflict militar în nordul Peninsulei Balcanice în mileniiile IV–III a.Chr.*, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013, 295 p., inclusiv 4 hărți, ISBN 978-973-167-118-5.

Lucrarea este constituită din introducere, patru capitole, bibliografia, patru hărți și o *Addenda* ce cuprinde, traduse în limba engleză, un rezumat și cuprinsul.

Introducerea (p. 7-9) prezintă cadrul în care s-au plasat străduințele autorului, fiind vorba de proiectul *Valorificarea identităților culturale în procesele globale* (Contract POSDRU/89/1.5/S/59758), în cadrul căruia este vorba de tema care constituie, de fapt, titlul sfiorător al lucrării. Autorul mărturisește că subiectul lucrării sale îl reprezintă procesul de trecere de la epoca neo-eneolitică la epoca bronzului în nord-estul Peninsulei Balcanice, volumul de față fiind gândit ca primul dintr-o serie mai lungă. Sunt amintite călătoriile de studii ale autorului în Germania și Bulgaria. Introducerea se încheie cu tradiționala listă de mulțumiri.

Urmează capitolul intitulat *Stadiul cercetării. Scop și metodologie* (p. 11–15). Autorul, încercând să circumscrie problema transformărilor ansamblului „culturii materiale a populațiilor din spațiul carpato-balcanic” pe la mijlocul mileniului IV a.Chr., amintește foarte pe scurt teoria Marijei Gimbutas precum și cea avansată, cu multă vreme în urmă, de Gustav Kossina. Se mai referă, iarăși pe fugă, la *New Archaeology*. Mai face și afirmația conform căreia: „Vreme îndelungată arheologii au tratat conflictul militar în societățile preistorice în mod empiric și paradigmatic”, dovedind că nu știe nici ce este empiric, nici ce este paradigmatic, ca să nu mai spun că nu are cunoștință de faptul că arheologia este, prin excelență, o știință empirică!

Cred că i-ar fi folosit destul de mult dacă ar fi consultat câteva lucrări mai noi¹, pe care, răsfoindu-le măcar, autorul ar fi reușit eventual să se dezlipească de clișeele care au generat stufosul titlu. Mai degrabă ar fi trebuit să țină seama și de faptul, cu

¹ Binford 1972; Hodder, Hutson 2003; Kristiansen, Larsson 2005; Peterson, Popova, Smith 2006; Kohl 2007; Anthony 2007; Nikolaeva 2011.

totul evident, că, cel puțin pentru perioada de timp avută în vedere „identitățile culturale”, de fapt grupele/culturile din România sau Bulgaria, nu prea sunt câtuși de puțin mulțumitor definite. Cu o izbitoare sinceritate, autorul își expune câteva nedumeriri personale – denumite „probleme” – pe care intenționează să le discute și nuanțeze. Sunt foarte curios cum va desluși pe cale arheologică dacă „războiul... se află structurat genetic în comportamentul uman” ... (p. 13)

Ne sunt expuse apoi abordările diverse pe care le are în vedere pentru a crea o temelie destinată promiselor sale încheieri finale. Este vorba de *Studiul izvoarelor arheologice*, ce ar avea în vedere alcătuirea unei baze de date în corespondență cu un spațiu geografic larg. Pentru *Studiul izvoarelor iconografice*, autorul se referă la reprezentările din peștera de la Nucu, în nordul ținutului Buzău², atrăgând atenția și asupra stelelor funerare ce se cunosc din zona stepelor nordpontice și până la Atlantic³. Aproape inevitabil se are în vedere *Studiul izvoarelor etnografice*; tema este importantă și poate, pentru început, R. Băjenaru ar fi trebuit să se familiarizeze cu câteva lucrări de bază care au examinat această problemă⁴. Autorul ne promite că se va apleca și către *Studiul izvoarelor literare* ca și pentru *Asigurarea bazei teoretice*...

La prima vedere, capitolul *Cadrul geografic, cultural și cronologic* (p. 16–20) pare ceva mai bine întocmit. Sunt descrise foarte sumar unitățile geografice principale: Bazinul Dunării de Jos, doar parțial, Tracia, de fapt doar Bazinul hidrografic Maritsa-Tundja și apoi zona dintre lanțul muntos Rhodopi și litoralul nordic al Mării Egee. Surprinde faptul că teritoriul Rumeliei (partea europeană a Turciei) nu este aproape deloc luat în considerație. Pentru conturarea cadrului cultural, autorul reia, cu abnegație, locurile comune puse în circulație de mai multă vreme. Sunt prezentate, la modul foarte general, complexe eneolitice Boian–Gumelnița–Karanovo VI și Sălcuța–Gradeshnitsa–Krivodol. Pentru zona răsăriteană a Traciei menționează doar piesele din metal din stațiunea de la Kanligeçit⁵ situată în Turcia europeană, foarte aproape de cursul Maritsei. Dar la Kanligeçit este vorba de un complex arheologic extrem de important, cu legături evidente cu zona de la nord de Dunărea de Jos, complex a cărui cunoaștere mai temeinică i-ar fi folosit autorului.

Miezul cărții este constituit din capitolul *Catalogul descoperirilor* (p. 21–257), ce reprezintă 80% din volum. Sunt înșirate 784 de piese, pumnale aparținând mai multor

² De curând a apărut volumul (o culegere de studii) Sîrbu, Matei 2012. Este vorba de o apariție stranie, pe care nu o comentez acum.

³ Îi recomand cu insistență pentru această preocupare studiul Harrison, Heyd 2007, 129-214, în bună parte și pentru a vedea ce este termenul „Yamnaya package”.

⁴ Cum ar fi: R. Lowie, *Traité de sociologie primitive*, Paris f.a.; Ucko 1969, 262-280; Leach 1982; Hodder 1982; Radcliffe-Brown 2000 și desigur L.R. Binford (vezi *supra* nota 1).

⁵ Este vorba de Yalçın 2012, 183-189.

tipuri principale, topoare plate – Flachbeil, topoare cu „brațe în cruce”, de fapt cele din categoria Kreuzschneidigeaxt și topoare cu gaură de înmănușare transversală, adică cele din categoria Schafflochaxt. Pentru încadrarea tipologică, autorul s-a folosit de lucrările lui F. Schubert⁶, A. Vulpe⁷ și H. Todorova⁸. Dar tipologiile stabilite în lucrările publicate în seria PBF trebuiesc folosite cu mari rezerve, dat fiind faptul că în fiecare lucrare sunt discutate piese dintr-o țară/stat, adică dintr-un spațiu astăzi strict delimitat. Tipologiile cu pricina au fost „stabilite” în acest cadru limitat, ceea ce le face greu de acceptat pe o arie mai largă, ce depășește cu totul firească actuala frontieră politică⁹.

A fost construită, pentru fiecare piesă, o fișă standard cu șase repere (p. 20–21). Aș remarca că dintre cele 784 de piese, doar 113 (14,41%) sunt inedite. De asemenea trebuie subliniat că o bună parte provin din descoperiri singulare întâmplătoare, fapt ce complică situația. În ceea ce privește contextul, ies în evidență piesele provenite din contexte funerare, cum este cazul celor din cimitirele de la Devnya, Durankulak sau, mai ales, Varna. Li se adaugă piesele din stațiuni, cum sunt cele de la Emen sau Junacite, sau considerate ca provenind din depozite, cum este cazul cu piesele din peștera de la Emen. Dar și piesele descoperite izolat, mai ales topoarele din categoria Kreuzschneidigeaxt, prezintă un interes aparte, deseori fiind vorba de așa numitele „Einzelfund”, al căror caracter votiv a fost de multe ori subliniat, fapt care mai reduce ceva din gravitatea conflictelor militare invocate de autor...

Superficialitatea lucrării este pusă în evidență și prin cartările de pe cele cinci hărți ce urmează bibliografiei. Sunt folositoare, căci ne indică pe ce raft al magaziei sud-est europene sunt borcanele cu pumnale, pe care raft lădițele cu topoare de un fel sau altul ...

Lipsește ilustrațiile de piese, situație care transformă lucrarea într-o simplă listă de depozit, în ciuda titlului sforăitor. Dar abnegația de magazinier a autorului nu prea folosește arheologiei preistorice. Dar atunci la ce a folosit lista? Răspunsul îl putem găsi în așa numita „tihna științifică”¹⁰, prin care a fost susținut proiectul care a dat naștere lucrării acum discutate. Mă bucur pentru autor și îi doresc somn ușor¹¹ ...

⁶ Schubert 1965, 274-295.

⁷ Vulpe 1970; Vulpe 1975.

⁸ Todorova 1981.

⁹ Vulpe 1972, 325.

¹⁰ Expresia – „asigură tihna științifică” – este prezentă la p. 4 a Chestionarului pentru proiectul POSDRU ID 59758, care poate fi găsit pe site-ul Academiei Române!

¹¹ În încheiere nu pot decât să recomand replicantului și susținătorilor săi povestea indiană, care se găsește în cartea lui F. M. Dostoievski, *Jurnalul unui scriitor*.

Bibliografie

- Anthony, D. W. 2007, *The Horse the Wheel and Language*, Princeton.
- Binford, L.R. 1972, *An archaeological perspective*, New York.
- Harrison, R., Heyd, V. 2007, *The transformation of Europe in the third millennium BC: the example of „Le Petit-Chasseur I + III” (Sion, Valais, Switzerland)*, PZ 82, 2, 129-214.
- Hodder, I. 1982, *Symbols in action—Ethnoarchaeological studies of material culture*, Londra.
- Hodder, I., Hutson, S. 2003, *Reading the past. Current approaches to interpretation in archaeology*, Cambridge.
- Kohl, Ph. L. 2007, *The making of Bronze Age Eurasia*, Cambridge-New York.
- Kristiansen, K., Larsson, T.B. 2005, *The rise of Bronze Age society. Travels, transmission and transformations*, Cambridge.
- Leach, E. 1982, *Social Anthropology*, Oxford.
- Lowie R., *Traité de sociologie primitive*, Paris f.a.;
- Nikolaeva, N.A. 2011, *Etno-ku'lturnye processy na Severnom Kavkaze v kontekste drevnei istorii Evropy i Bližnego Vostoka*, Moscova.
- Peterson, D.L., Popova, L.M., Smith, A.T. (eds.) 2006, *Beyond the Steppe and the Sown*, Leiden–Boston.
- Radcliffe-Brown, A.R. 2000, *Structură și funcție în societatea primitivă*, Iași.
- Schubert, F. 1965, *Zu den südosteuropäischen Kupferäxten*, Germania 43, 274-295.
- Sîrbu, V., Matei, S. (eds.) 2012, *Un monument din Carpații Orientali cu reprezentări din Preistorie și Evul Mediu—Nucu—„Fundu Peșterii”, județul Buzău, Brăila—Buzău*.
- Todorova, H. 1981, *Die kupferzeitliche Äxte und Beile in Bulgarien*, PBF 9, 14, München.
- Ucko, P. J. 1969, *Ethnography and archaeological interpretations of funerary remains*, World Archaeology 1–2, 1969, p. 262–280;
- Vulpe, A. 1970, *Die Äxte und Beile in Rumänien*, I, PBF 9, 2, München
- Vulpe, A. 1972, *Recenzie la Prähistorische Bronzefunde (sub red. H. Müller-Karpe)*, SCIV 23, 2, 323-326.
- Vulpe, A. 1975, *Die Äxte und Beile in Rumänien*, II, PBF 9, 5, München.
- Yalçın, Ü. 2012, *Metallfunde, în Özdöğen M., Parzinger H., Die frühbronzezeitliche Siedlung von Kanlıgeçit bei Kirklareli. Ostthrakien während des 3. Jahrtausends v. Chr. im Spannungsfeld von anatolischer und balkanischer Kulturentwicklung*, Studien im Thrakien-Marmara-Raum 3, Berlin, 183-189.

Ion MOTZOI-CHICIDEANU

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”
str. Henri Coandă, nr. 11, sector 1, București